

Učinak ekonomskog stresa u obitelji na dobrobit djeteta

Vinković, Lidia

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:004917>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Lidia Vinković

**UČINAK EKONOMSKOG STRESA U OBITELJI NA
DOBROBIT DJECE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr.sc. Marijana Kletečki Radović

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Razdoblje gospodarske krize i dječje siromaštvo	3
3. Ekonomski stres u obitelji	6
4. Model obiteljskog stresa	9
5. Posljedice ekonomskog stresa u obitelji	14
6. Koncept dobrobiti djeteta	16
7. Strateški dokumenti namijenjeni unapređenju dječje dobrobiti	21
8. Zaključak	23
9. Popis literature	24

Učinak ekonomskog stresa u obitelji na dobrobit djeteta

Sažetak:

U posljednjih desetak godina razvidan je fenomen novog siromaštva koji se očituje u financijskoj neizvjesnosti te porastu nezaposlenosti srednjih slojeva društva. Novi socijalni rizici otežavaju održavanje životnog standarda obitelji, a tijekom krize, stopa dječjeg siromaštva bila je iznad nacionalnog prosjeka Republike Hrvatske. Time se povećava rizik za pojavu ekonomskog stresa u obitelji koji ima negativni učinak na obiteljske interakcije. Prema modelu obiteljskog stresa, emocionalna nestabilnost pojedinca, uzrokovana ekonomskim stresom, narušava odnos s bračnim partnerom i djetetom. Opada i kvaliteta roditeljstva zajedno s roditeljskim nadzorom i emocionalnom toplinom. Sveukupno, nastaju teškoće u prilagodbi djeteta s posljedicama na socio-emocionalno funkcioniranje djeteta. U kontekstu koncepta dobrobiti djeteta, posebice su narušene dimenzije emocionalne dobrobiti, subjektivne dobrobiti te odnosa s roditeljima. Studije su pokazale da dobra obiteljska klima i obiteljska otpornost omogućuju uspješno nošenje sa zahtjevima u vrijeme kriznih razdoblja.

Ključne riječi: siromaštvo djece, ekonomski stres, model obiteljskog stresa, dobrobit djece

The effect of family economic stress on children's welfare

Summary:

In the past ten years, a phenomenon, new poverty, has become more apparent which presents itself through financial uncertainty and middle-class unemployment growth. New social risks harden the upkeep of the family living standard and, during the crisis, the child poverty rate rose above the national average of the Republic of Croatia. Consequently, the growing risk of economic stress in the family negatively impacts family interactions. Based on the family stress model, emotional instability of the individual, caused by economic stress, negatively impacts the relationship with a spouse and child. Other than the mentioned, the quality of parenting, parental supervision and emotional warmth also take a dive. All in all, children have difficulty adjusting to the consequences which impact the socio-emotional functions of the child. When talking about the wellbeing of a child, most disrupted are the dimensions of emotional wellbeing, subjective wellbeing and child-parent relationships. Thankfully, studies show that a good family climate and resilience results in successfully dealing with demands during times of crisis.

Key words: child poverty, economic stress, family stress model, child wellbeing

Izjava o izvornosti

Ja, Lidia Vinković, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Lidia Vinković

Datum: 9. rujna 2022

"Dijete koje je živjelo u siromaštvu, a postane milijunaš i dalje će se plašiti bijede."
(Litvinoff, 2006.:199)

1. Uvod

Siromaštvo, kao svezremenski fenomen i vrijednosno obojan konstrukt, možemo definirati kao stanje deprivacije dohotka te drugih materijalnih, socijalnih i kulturnih resursa (Walker i Walker, 2009., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Iako ne postoji univerzalna definicija siromaštva, ono obuhvaća iscrpan dijapazon nepodmirenih ljudskih potreba i posljedica na blagostanje pojedinca (Bejaković, 2005., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Stoga, siromaštvo promatramo kao jedan od činitelja rizika za psihosocijalni razvoj djece koji zahvaća brojne aspekte djetetova života (Kletečki Radović, 2011.).

U posljednjih nekoliko desetljeća, a posebice uslijed gospodarske krize 2008. godine, vidljive su značajne promjene u opsegu i strukturi siromaštva (Šućur, 2014.). Tako visokoobrazovane osobe, radno aktivne osobe te djeca postaju nove skupine zahvaćene siromaštvom, čime se kvalitativno i kvantitativno mijenja struktura siromaštva (Stropnik 1994., Šućur, 2014.).

Shodno tome, u znanstvenim se krugovima javlja pojam novog siromaštva koji se u Hrvatskoj, očituje u porastu financijske zaduženosti i neizvjesnosti, nezaposlenosti mladih, apsolutnog siromaštva te porastu stopa dječjeg siromaštva (Šućur, 2014.).

Siromaštvo značajnije utječe na djecu u usporedbi s odraslim osobama. Ono podrazumijeva niz zdravstvenih, kognitivnih, socio-emocionalnih i ekonomskih posljedica na djetetovu dobrobit sa značajnim reperkusijama u budućnosti (Šućur i sur., 2015.). Spomenuta gospodarska kriza, kao i aktualna događanja u svezi COVID 19 pandemije te rata u Ukrajini, rezultirale su

visokim stopama rizika od siromaštva djece (Svjetska banka & UNICEF, 2021., UNICEF, 2021.)

No, nizak dohodak, kao i financijska zaduženost i neizvjesnost te kreditna opterećenost u značajnoj mjeri posredno utječu na dobrobit i razvoj djeteta kroz roditeljski stres (Linver i sur., 2002., Mistry i sur., 2002., Mistry i sur., 2004., Yeung i sur., 2002., prema Kletečki Radović, 2011.) te ekonomski pritisak (Duncan i Brooks – Gunn, 1997., 2000., prema Kletečki Radović, 2011.).

Ekonomski pritisak, izazvan ekonomskim teškoćama u uvjetima krize, umanjuje kvalitetu dinamičnih interakcija u obitelji (Wagner Jakab, 2008.). Emocionalna nestabilnost, koja se prvo odražava na bračne odnose, mijenja roditeljsko ponašanje te narušava odnos roditelj – dijete. U uvjetima ekonomskog stresa razvidne su brojne posljedice na dobrobit djeteta.

2. Razdoblje gospodarske krize i dječje siromaštvo

Razdoblje gospodarske krize 2008. godine obilježeno je visokom stopom nezaposlenosti. Anketna stopa nezaposlenosti, koja je 2008. godine iznosila 8,6 %, već 2013. godine se udvostručuje i iznosi 17,3 % uz uvjete kontinuiranog pada BDP-a (Bežovan i sur., 2019.). To je razdoblje cikličke nezaposlenosti u čijim uvjetima se broj radnih mjesta smanjuje, a nezaposlenost raste, bez obzira na karakteristike radne snage (Bežovan i sur., 2019.). Shodno tome, vidljivi su izvjesni negativni socijalni trendovi u strukturi siromašnih. Siromaštvom su po prvi puta zahvaćeni građani srednjeg sloja koji čine mlade visokoobrazovane osobe, radno aktivne osobe i djeca (Šućur, 2014.).

Usljed spomenutog trenda, u Hrvatskoj se javlja pojam novog siromaštva koji definiramo kao stanje u kojem pojedinac ili kućanstvo ne može održavati stečenu razinu životnog standarda, te zbog brojnih vanjskih uzroka, prelazi iz relativno sigurnog života u neizvjesnost s kojom se dosad nisu susretali (Puljiz i sur., 2005.).

Glavna osobna posljedica nezaposlenosti je gubitak prihoda. Tako su nezaposlene osobe do devet puta u većem riziku od siromaštva nego zaposlene osobe (Bežovan i sur., 2019.). Uz to, jedno od obilježja novog siromaštva je i financijska zaduženost i neizvjesnost (Šućur, 2014.). Ono podrazumijeva kreditnu opterećenost kućanstva, teškoće prilikom otplate kredita, stanarine, režijskih troškova.

U tom kontekstu, svakako je potrebno spomenuti i pojavu novih socijalnih rizika poput prezaduženosti i blokiranosti građana, nemogućnost otplate kredita, prijetnje ovrhom i deložacijama te fleksibilizacije rada (Bežovan i sur., 2019.). U posebnoj su riziku mlade obitelji s djecom koje su otplaćivale stambene kredite u švicarskim francima. Naime, zbog rasta vrijednosti švicarskog franka i lihvarskih bankarskih interesa, mnoge mlade obitelji, našle su se u stanju dugoročnog dužničkog ropstva koje će imati dalekosežne negativne posljedice na obitelj i učiniti ih socijalno ranjivima (Bežovan i sur., 2019.).

Europski revizorski sud (2020.) navodi da je svako četvrto dijete u Europskoj Uniji izloženo riziku od siromaštva. Najviši postoci djece izložene riziku siromaštva

razvidni su u Rumunjskoj (38, 1%), Bugarskoj (33, 7%), Grčkoj (33,3%) te Italiji (30, 6%), a najniži u Nizozemskoj (15,2%), Češkoj (13,2 %) te Sloveniji (13,1, %). U Hrvatskoj je 23, 7 % djece izloženo riziku siromaštva (Europski revizorski sud, 2020.). Udio djece koja žive u siromaštvu se neprestano povećava te su ona u većem riziku od siromaštva u odnosu na ukupno stanovništva (Europska komisija, 2008., prema Kletečki Radović, 2011., Dobrotić i sur., 2021).

U predkriznom razdoblju, do 2010. godine, otprilike od 14 % do 18 % predškolske djece živjelo je ispod praga siromaštva, što je bilo ispod nacionalnog prosjeka. Već 2011. godine bilježimo rast stopa siromaštva djece na 22 % (Šućur i sur., 2015.). U kriznoj 2019. godini čak 7.4 % djece odrastalo je u stanju teške materijalne deprivacije (Dobrotić i sur., 2021). Nadalje, u istoj je godini u Europskoj uniji, čak 17,9 milijuna djece u dobi od 0 do 17 godina bilo izloženo riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti (EU, 2022.).

Krizom su posebice pogođene obitelji s troje ili više djece, obitelji u kojoj je samo jedan roditelj zaposlen u poslovima izvan poljoprivrede te jednoroditeljske obitelji. Shodno tome, u najvećem su riziku od siromaštva djeca u čijem kućanstvu su oba roditelja nezaposlena ili se svi odrasli članovi bave poljoprivrednim djelatnostima.

O tome govori podatak da upravo svako treće siromašno dijete živi u kućanstvu koje čine dvoje nezaposlenih roditelja ili oba roditelja obavljaju poljoprivredne djelatnosti (Šućur i sur., 2015.). Možemo zaključiti kako zaposlenost oba roditelja, u djelatnostima izvan poljoprivrede, snižava rizik od siromaštva, i to ispod 5 %. Razvidan je porast stopa rizika od siromaštva u djece koja žive u urbanim područjima, uglavnom zbog brojnih industrijskih djelatnosti čije je poslovanje bilo znatno narušeno učincima krize (Šućur i sur., 2015.)

Djeca ne mogu preuzeti na sebe odgovornost podmirivanja osnovnih životnih potreba. Ograničeni su i u izborima koji se tiču njihove dobrobiti. Ona su u potpunosti ovisna o vlastitim roditeljima, odnosno skrbnicima (Šućur i sur., 2015.). Uz to, postoje skupine djece koja su, zbog specifičnih karakteristika, u značajnijem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u usporedbi s ostatkom dječje populacije (Dobrotić i sur., 2021.). Spomenute skupine čine djeca s teškoćama u razvoju, djeca migrantskog podrijetla, djeca beskućnici, djeca pripadnici

nacionalnih manjina, djeca u alternativnoj skrbi i djeca korisnici zajamčene minimalne naknade. Zajamčenu minimalnu naknadu, kao krajnji način podmirenja egzistencijalnih potreba, u 2019. godini primalo je sveukupno 14 925 djece.

Djeca romske nacionalne manjine najznačajnije su izložena teškoj materijalnoj deprivaciji, neadekvatnim stambenim uvjetima i vrlo niskom standardu života. Čak 43,3 % kućanstva nema pristup vodi, 49,9 % nema kupaonicu, a 72,3 % romske djece nema vlastiti ležaj (Kunac i sur., 2018., prema Dobrotić i sur., 2021). Stambeni su prostori prenapučeni s 9.8 m² prostora po članu kućanstva što je manje od preporučenih 14 m² za pojedinog člana kućanstva. Vidljivo je su starija djeca, u dobi od 12 do 17 godina, u značajnijem riziku od siromaštva u usporedbi s predškolskom djecom.

Rizik od siromaštva djece određen je i obilježjima njihovih roditelja. Djeca, čiji su roditelji niže razine obrazovanja, u većem su riziku od siromaštva. Ukoliko je roditelj, ili drugi odrasli član kućanstva, završio samo osnovnu školu, stopa rizika od siromaštva djeteta u tom kućanstvu iznosi 51 %, dok u djece roditelja sa visokom stručnom spremom taj postotak iznosi 3,4 %.

Shodno navedenome, stopa rizika od siromaštva smanjuje se s razinom obrazovanja roditelja (Šućur i sur., 2015.). Stupanj obrazovanja roditelja uvelike određuje njihov zaposlenički status zato što roditelji s višim stupnjem obrazovanja lakše pronalaze i zadržavaju posao te imaju veću plaću. Povezano s tim, u kućanstvima s vrlo niskim, niskim, ali i srednjim intenzitetom rada zamjetan je značajan rizik od siromaštva djece (Dobrotić i sur., 2021.). Narušeno zdravlje roditelja ili obolijevanje od kroničnih bolesti, također povećava rizik od siromaštva djece (Šućur i sur., 2015.).

3. Ekonomski stres u obitelji

Stanje nezaposlenosti, financijske zaduženosti i neizvjesnosti, koje obilježava novo siromaštvo, možemo promatrati kao izvjesne ekonomske teškoće. One negativno utječu na fizičko, ali i mentalno zdravlje roditelja. Nepovoljni učinci na tjelesno i mentalno zdravlje očituju se u pretiilošću ili gubitku tjelesne težine, kardiovaskularnim problemima, suicidalnim mislima, depresivnom raspoloženju, kroničnom stresu te općenito psihičkoj nestabilnosti uzrokovanoj napetošću, neizvjesnošću i zabrinutošću (Bejaković, 2016.).

Spomenute nepovoljne okolnosti mogu uzrokovati stanje frustracije, napetosti, stresa, depresivnog raspoloženja, ali i napetosti u obiteljskim odnosima, sukobe te nasilje (Bejaković, 2016). Iako je glavna osobna posljedica nezaposlenosti, gubitak prihoda, uskraćivanje latentnih funkcija zaposlenosti uvelike narušava psihičko zdravlje roditelja i socijalne kontakte (Bežovan i sur., 2019.). Opravdano se pitamo kakav učinak imaju ovakve teškoće u obitelji na odnose između roditelja i djeteta te kakva je obiteljska dinamika obitelji u situacijama nezaposlenosti, financijske zaduženosti i neizvjesnosti.

Siromaštvo, koje najčešće promatramo kao stanje materijalne deprivacije, djeluje posredno na dobrobit djeteta kroz roditeljski stres (Linver i sur., 2002., Mistry i sur., 2002., Mistry i sur., 2004., Yeung i sur., 2002., prema Kletečki Radović, 2011.) te ekonomski pritisak u obitelji koji, zajedno, doprinose sukobima među članovima obitelji i narušavaju socijalne odnose (Duncan i Brooks – Gunn, 1997., 2000., prema Kletečki Radović, 2011.).

Roditeljski stres jedna je od komponenti obiteljskog stresa (Whipple i Webster – Stratton, 1991., Essex i sur., 2002., Essex i sur., 2006., prema Rajter, 2013.). Stresori za nastanak obiteljskog stresa mogu različiti životni događaji kao što su smrt člana obitelji, bolest, razvod braka, ali i ekonomske teškoće (Rajter, 2013.).

Usljed ekonomskih teškoća i nemogućnošću nošenjem sa zahtjevima iz okoline, javlja se takozvani ekonomski stres i pritisak (Ajduković i sur., 2019.). Promatramo ga kroz nemogućnost zadržavanja stečenog životnog standarda obitelji, štednju energije i hrane te teškoćama u podmirivanju potreba djece.

Upravo štednja, ograničavanje kućanske potrošnje te rezanje obiteljskih troškova predstavlja negativno iskustvo koje uzrokuje pritisak i nezadovoljstvo (Merkaš, 2019.). Ovdje govorimo o stresu u sociološkom smislu kojeg promatramo isključivo kao subjektivnu odrednicu, odnosno pojedinačni doživljaj ili percepciju obiteljskog ekonomskog položaja (Ćudina Obradović i Obradović, 1998.)

Ekonomski stres i pritisak može se odraziti na kvalitetu roditeljstva (Mistry i sur., 2010., prema Družić Ljubotina i sur., 2017.). Stanje nezaposlenosti i siromaštva umanjuju roditeljsko strpljenje, onemogućuju roditelja u brzou reakciji na djetetove potrebe, a roditeljski nadzor slabi. Povezano s tim, ekonomski stres može stvoriti nepodržavajuće obiteljsko okruženje za razvoj djeteta te učiniti roditelje manje osjetljivim na potrebe djeteta (Šućur i sur., 2015). Doživljaj ekonomskog pritiska djeteta je pozitivno povezan s doživljajem ekonomskog pritiska roditelja (Merkaš, 2019.). Posljedično, obiteljski odnosi su često narušeni te u odnosima roditelj – dijete prevladava nerazumijevanje, osuđivanje roditelja te općenito, napetost i nezadovoljstvo (Družić Ljubotina i sur., 2017.).

Povezano s tim, Berc (2012.) navodi kako se rizični čimbenici, kao što su nezaposlenost te nestabilne socio-ekonomske prilike, mogu negativno odraziti na obiteljsku atmosferu, uzrokovati razdražljivost, napetost, kao i konflikte i sukobe između članova obitelji. Ekonomski pritisak i ekonomski stres predstavlja specifično neugodno iskustvo za koje djeca nemaju razvijene potrebne vještine suočavanja (Merkaš, 2019.). Razvidne su socio-emocionalne posljedice po samo dijete pri čemu je dokazana statistički značajna povezanost doživljaja ekonomskog stresa u obitelji s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju te nižim akademskim uspjehom u školi (Bolger i sur., 1995., prema Merkaš, 2019.).

Dijete je, prema ekosistemske teoriji, u neprestanoj interakciji s različitim sustavima, koji utječu na tijek i ishod njegova razvoja (Kletečki Radović, 2011.). Mikrosustav je djetetu najbliži sustav koji čine obitelj te druge važne osobe i u kojem dijete neposredno sudjeluje (Kletečki Radović, 2011.). Procesi koji se odvijaju u udaljenim sustavima, primjerice nezaposlenost roditelja kao dio egzosustava ili loša gospodarska slika zemlje kao dio makrosustava, posredno nepovoljno utječu na dječju dobrobit kroz obitelj (Šućur i sur., 2015.).

Zanimljivo je kako neka djeca, usprkos izloženosti negativnim učincima siromaštva, kao što su primjerice roditeljski stres ili ekonomski pritisak, postižu dobre razvojne ishode. Ključ je u razvijenoj obiteljskoj kohezivnosti, ali i majčinoj toplini te poticanju djeteta na aktivnosti čime se ublažuju negativni učinci siromaštva (Šućur i sur., 2015.).

Ipak, neminovno je da ekonomske teškoće imaju negativan učinak na roditelje, dijete i štete njihovoj interakciji te predstavljaju izvor stresa neovisno o strukturi obitelji (Conger i Elder, 1994., McLoyd, 1998., Čudina-Obradović i Obradović, 2006., prema Wagner Jakab, 2008). Da bi shvatili kako ekonomski stres zapravo utječe na obitelj, najbolje je promotriti model obiteljskog stresa.

4. Model obiteljskog stresa

Autori Conger i sur. (1994.) osmislili su model koji objašnjava niz medijacijskih odnosa između ekonomskih teškoća u obitelji te u konačnici, teškoća u prilagodbi djeteta. Model obiteljskog stresa, kako su ga autori nazvali, u literaturi možemo pronaći i pod nazivom model obiteljskog ekonomskog stresa zbog fokusiranja isključivo na ekonomske teškoće kao izvore stresa (Mistry i sur., 2008., prema Rajter, 2013). Naime, nemogućnost zadovoljenja materijalnih potreba obitelji, kašnjenje s plaćanjem rata kredita, režijskih troškova ili dugova te smanjenje potrošnje sukladno raspoloživim sredstvima, uvjeti su koji kumulativno doprinose visokom ekonomskom stresu.

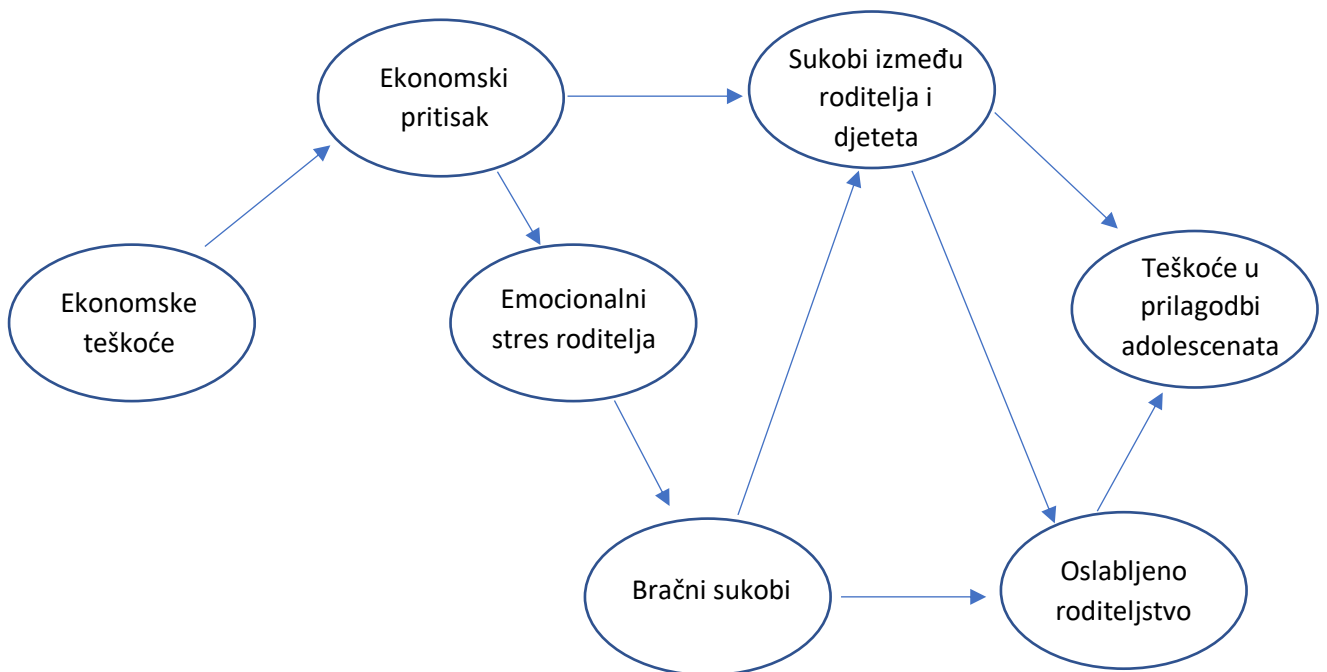
Conger i sur. (1994.), su u svrhu razvijanja ovog modela, u Sjedinjenim Američkim Državama, proveli longitudinalno kvalitativno istraživanje na uzorku od 378 dvohraniteljskih obitelji. U ukupnom uzroku, 32 % obitelji živjele su na obiteljskim farmama, 12% na selu te 56% u malim gradovima, pri čemu su sve obitelji bile pogođene agronomskom krizom nastalom zbog izvjesnih rekonstrukcija u gospodarstvu zemlje. Sve obitelji imale su godišnji prihod, u prosjeku, 5 000 američkih dolara manje od utvrđenog prosjeka za dvohraniteljsku obitelj. Intervjui su se provodili uzastopce 1989., 1990. te 1991. godine u siječnju, veljači i ožujku u obiteljskim kućanstvima, pri čemu je svaki član obitelji dobio simboličnih deset dolara po satu sudjelovanja u istraživanju.

Rezultati kvalitativnog istraživanja potvrdili su postavke njihovog model obiteljskog stresa. Naime, prema teorijskom modelu, različite vanjske faktore, poput niskog dohotka, smanjenje dohotka, kreditne preopterećenosti, zaduženosti ili nezaposlenosti, promatramo kao izvjesne ekonomske teškoće. Prema Conger i sur. (1994.), nabrojene vanjske faktore, možemo definirati kao objektivne komponente ekonomskog stresa koje bi trebale biti u središtu ovog konstrukta. Uz objektivne komponente, javlja se i subjektivna komponenta ekonomskog stresa, kao što su depresivno raspoloženje, napetost i frustracije.

Možemo reći da su ekonomske teškoće neizravno, preko ekonomskog pritiska, povezane s ostalim komponentama teorijskog modela te predstavljaju ishodište

narušene obiteljske dinamike. Prema rezultatima istraživanja, i majke i očevi iskazuju jednaku razinu ekonomskog pritiska, pod pretpostavkom sve izraženije uloge žene na tržištu rada i ravnopravnom doprinosu materijalnom blagostanju obitelji.

Ekonomski pritisak narušava emocionalnu dobrobit roditelja te uzrokuje emocionalni stres. Takvo narušeno emocionalno raspoloženje narušava socijalne interakcije. Ta se poveznica temelji na Berkowitzovoj preformulaciji hipoteze o povezanosti frustracije i agresije (Reuter i Conger, 2000., prema Rajter 2013.). Kao što je već spomenuto, događaji kao što su nezaposlenost, kreditna opterećenost ili pak, primjerice, financijska zaduženost, dovode do stanja frustracije zbog čega osoba, u socijalnim interakcijama postupi agresivnije nego inače. Emocionalni stres, pak promatramo kao izvjesnog posrednika između ekonomskog pritiska i bračnih sukoba.

Slika 1. Model obiteljskog stresa (Conger i sur., 1994.)

Prema modelu (Conger i sur., 1994.), komponenta ekonomskog stresa u direktnoj je vezi sa komponentnom sukoba u odnosu roditelj – dijete. Uz to, u modelu vidimo svojevrsnu poveznicu, između bračnog sukoba, sukoba između roditelja i djeteta i oslabljenog roditeljstva.

Naime, roditelj, čije je raspoloženje već narušeno bračnim sukobima, impulzivnije i agresivnije reagira u komunikaciji s djetetom. Kvaliteta njihova roditeljstva je niža, s neadekvatnim odgojnim postupcima. Do sukoba dolazi kada roditelj nije u mogućnosti osigurati razinu materijalne dobrobiti u skladu sa željama djeteta (Conger i sur., 1994.). Drugim riječima, pritisak djece u nastojanju da zadovolje vlastite potrebe i želje s jedne strane, te suočavanje roditelja s bračnim sukobima i ekonomskim zahtjevima s druge strane, zagađuju obiteljsku klimu i povećavaju rizik konflikta u svakodnevnoj komunikaciji. Upravo je financijska neimaština glavni uzrok sukoba između roditelja i djeteta.

To nam potvrđuju i brojne izjave roditelja iz kvalitativnog istraživanja o obiteljima u uvjetima siromaštva (Družić Ljubotina i sur., 2017.: 254). Roditelji svjedoče slijedećem: „*Moja djeca nas ne razumiju, roditelje osuđuju stalno. Govore da smo mi krivi.*“; „*Moj sin zna reći: ‘Mama, nisi se dovoljno potrudila da nađeš posao.*“ ili *Ne voliš me, ne značim ti ništa. Neke riječi znaju toliko pogodit’, da zna zabolit’ to...*“. Rezultati istraživanja o funkcioniranju obitelji u riziku od siromaštva (Ajduković i sur., 2018.) također navode da je u obiteljima češće razvidno nerazumijevanje i ljutnja, manje se iskazuje ljubav, nježnost i bliskost te se članovi obitelji manje međusobno podržavaju i slušaju.

Povezano s tim, obitelji u riziku od siromaštva iskazuju visok rizik za zlostavljanje djeteta. Pritom je čak 20,2 % majki, u visokom riziku od siromaštva, u riziku za zlostavljanjem djeteta. Povezanost zlostavljanja djeteta i subjektivne percepcije ekonomskih teškoća u obitelji (Rezo i sur., 2018.) potvrđuju nam postavke modela obiteljskog stresa.

Cjelokupni model omogućuje nam uvid u posredne i neposredne puteve koji dovode do problema prilagodbe djeteta (Rajter, 2013.). U konačnici, cjelokupna obiteljska atmosfera uzrokovana ekonomskim teškoćama, otežava djetetovu prilagodbu (Conger i sur, 1994.). Opetovani sukobi između roditelja i djeteta

nastali u uvjetima ekonomskog stresa, povezani su s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju djeteta. Primjerice, od internaliziranih problema javlja se depresija, anksioznost i narušena slika o sebi (Gecas i Seff, 1990., prema Conger i Elder, 1994.) te agresivno ponašanje kao odraz eksternaliziranih problema u ponašanju.

Povezano s tim, roditelji su svojevrsni modeli po kojima djeca uče. Promatrajući neadekvatne obrasce ponašanja i socijalnih interakcija, djeca mogu razviti različite agresivne i društveno neprihvatljive tehnike rješavanja problema (Patterson i sur., 1992., prema Conger i sur., 1994.). Zanimljivo je kako, prema Conger i sur. (1994.), ne postoje spolne razlike u učinku ekonomskih teškoća na prilagodbu djevojčica i dječaka. No, Ajduković i sur. (2020.) navodi da djevojčice iskazuju veću zabrinutost u usporedbi s dječacima zato što su osjetljivije na narušene socijalne odnose i podložnije su učinku obiteljskog stresa.

Kao što je već spomenuto, ovaj model fokusira se isključivo na ekonomske teškoće kao jedinog stresora u obiteljskom okružju, zanemarujući pritom činjenicu da roditelji doživljaju niz drugih stresa u odgoju svoje djece. Stoga, potrebno je dodatno se osvrnuti na psihološke, biološke i socijalne rizike i resurse koji okružju obitelj (Conger, Reuter i Conger, 2000., prema Rajter, 2013.).

Bismo li onda mogli primijeniti ovaj model u objašnjavanju obiteljskog stresa u slučaju teškoća u razvoju djeteta ili razvoda braka roditelja?

Okružje obitelji čine različiti zaštitni i rizični čimbenici koji zajedno tvore dinamični proces prilagodbe u kojem obitelj savladava životne izazove i probleme (Zimbardo, 2010., prema Berc 2012.). No, sagledava li uopće ovaj model moguće zaštitne čimbenike koji bi ublažili obiteljski ekonomski stres i ne bi nužno rezultirali poteškoćama u prilagodbi djeteta? Primjerice, formalna ili neformalna socijalna podrška predstavlja ključan resurs u borbi protiv negativnih učinaka siromaštva (Šućur i sur., 2015).

Tako je Rajter (2013.), razvio revidirani model obiteljskog stresa koji sagledava faktore iz svih sustava koji okružju dijete. U obzir se, osim ekonomskog stresa, uzrokovanog ekonomskim teškoćama, uzimaju i druge vrste stresora, ali i zaštitni

čimbenici koji ublažuju njihov učinak na psihosocijalni razvoj djeteta (Rajter, 2013.).

Pretpostavlja se da prisutnost svakodnevnih stresora i broj doživljenih stresora dovodi do uznemirenosti roditelja te, posljedično, do psihološke agresije prema djetetu. Promijenjena roditeljska percepcija djeteta i nasilje između roditelja imaju facilitirajući učinak na psihološku agresiju prema djetetu. Uz roditeljevo iskustvo nasilja u djetinjstvu te pozitivan stav prema kažnjavanju, spomenutu psihološku agresiju prema djetetu kanaliziraju u nasilje. Revidirani model uključuje i komponentu podrške, kao glavnog medijatora, koji smanjuje psihološku agresiju prema djetetu.

5. Posljedice ekonomskog stresa u obitelji

Ekonomski stres ima posljedice na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese u obitelji (Ćudina Obradović i Obradović, 1998.). Shodno tome, kada bismo sistematizirali postavke modela obiteljskog ekonomskog stresa, uvidjeli bismo da percepcija ekonomskih teškoća, u obliku ekonomskog stresa, potiče bračne sukobe, narušava kvalitetu bračnih interakcija i čini brak nestabilnim. Slijedom toga, narušeni bračni odnosi utječu na njihove roditeljske postupke, stil i uključenost u odgoj djece što, u konačnici, ima negativne reperkusije na kognitivni i socio-emocionalni razvoj djeteta (Conger i sur., 1994.).

Obiteljska okolina može, u uvjetima ekonomskog stresa, postati nesigurno i nestabilno okruženje za dijete. Roditeljska kontrola slabi, a razvidna je i viša razina roditeljskog stresa u odgovaranju na zahtjeve koji nastaju dječjim odrastanjem (Šućur i sur., 2015.). Zbog pritiska iz okoline, raste rizik tjelesnog kažnjavanja djeteta, i općenito nasilja u obitelji (Rezo i sur., 2019.). Niži prihodi povezani su i s psihičkim zlostavljanjem djeteta (Hart i sur., 1996., prema Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012.).

Roditelji u bračnom sukobu, posredovanim ekonomskim stresom, mogu postati model po kojem djeca uče neprihvatljive oblike ponašanja te usvajaju negativne socijalne norme. Roditeljevo neposjedovanje adekvatnih tehnika suočavanja i rješavanja problema uvelike će se odraziti na djetetov odnos prema vlastitim problemima u budućnosti. Isto tako, bračni odnos obilježen konfliktnim emocionalnim odnosima, formira narušenu sliku bliskih odnosa i kako bi oni trebali izgledati (Conger i sur., 1994.). Razvidno je smanjeno roditeljsko ulaganje (Bradley i Crowyn, 2002., prema Merkaš, 2019.).

Također, u djece mogući su emocionalni problemi u ponašanju u obliku neposlušnosti, razdražljivosti, povlačenja te drugi internalizirani i eksternalizirani problemi. Primjerice, potvrđeno je da ekonomske teškoće u obitelji rezultiraju pojavi i jačanju depresivnih simptoma kod djece (McLeod i Shanahan, 1996., Samaan, 2000., prema Anđelinović i sur., 2017.) te da su oni češći u djece čija obitelj ima ekonomske teškoće u usporedbi s djecom čija obitelj nema ekonomske teškoće (Anđelinović i sur., 2017.). Isto tako, postoji

veća vjerojatnost činja i doživljavanja vršnjačkog nasilja te ostalih rizičnih i društveno neprihvatljivih ponašanja (Sušac i sur., 2016. prema Ajduković i sur., 2020). Općenito, u uvjetima siromaštva, djeca subjektivnu dobrobit procjenjuju nižom (Rajhvajn Bulat i sur., 2019. prema Ajduković i sur., 2020). Doživljaj ekonomskog pritiska djece povezan je s emocionalnom kvalitetom života pri čemu djeca koja doživljavaju visoku razinu ekonomskog pritiska iskazuju niže zadovoljstvo životom, samopouzdanje, egzistencijalnu dobrobit te osjećaj kontrole nad vlastitim životom (Ajduković, M. i Rajhvajn Bulat, 2012.).

Kada govorimo o novom siromaštvu, govorimo o specifičnoj svakodnevnoj neizvjesnosti i nesigurnosti koja zahvaća sve veći broj kućanstva srednjeg, radničkog sloja ljudi (Šućur, 2014). Govorimo li ovdje o posljedicama koje zahvaćaju djecu koja nisu nužno odrastala u uvjetima teške materijalne deprivacije, već je u njihovim obiteljima razvidan neprestani pritisak u svezi raspolaganja sve manjeg kućnog budžeta te strah od neočekivanog financijskog troška? Jesu li ovo ujedno i posljedice novog siromaštva na dobrobit djece?

Opisani uvjeti razvidni su u bogatijim zajednicama te se uvelike razlikuju od uvjeta u siromašnim zajednicama gdje pod siromaštvom podrazumijevamo glad i kućanstva bez osnovne infrastrukture (Kletečki Radović i sur., 2017.).

Povezano s tim, ako kritički promotrimo model obiteljskog stresa, može li sam ekonomski stres kao dugoročni subjektivni osjećaj straha i neizvjesnosti za financijsku budućnost vlastite obitelji, koji nužno ne treba voditi intenzivnim bračnim sukobima, također imati posljedice na razvoj djeteta?

Beck (2012., prema Družić Ljubotina i Ljubotina, 2014.) navodi da izloženost negativnom životnom događaju, u ovom kontekstu ekonomskom stresu roditelja, stvara u pojedinca negativna vjerovanja koja se prelijevaju u jednu negativnu shemu. Na temelju negativne sheme javljaju se kognitivna iskrivljavanja i negativan stav prema sebi, drugima i, općenito, prema svijetu i budućnosti. Opravdano se pitamo, može li skladu s postavkama ove teorije, svjedočenje svakodnevnom stresu roditelja u svezi podmirivanja potreba, stvoriti specifične vrijednosti u svezi novaca i egzistencije?

6. Koncept dobrobiti djeteta

Spomenuvši da je siromaštvo višedimenzionalan konstrukt, koji, osim materijalne deprivacije podrazumijeva brojne druge nepodmirene potrebe, pitamo se kako uopće mjeriti dječje siromaštvo. Upravo nam koncept dobrobiti djeteta opisuje niz dimenzija pomoću kojih možemo uvidjeti kvalitetu života i učinak siromaštva na različite aspekte života djeteta. Dobrobit predstavlja optimalan razvoj potencijala djeteta poštujući pritom njegova prava te je ona svakako narušena u uvjetima siromaštva, (Ajduković, 2010., prema Kletečki Radović i sur., 2017.). Ono ne predstavlja presliku dobrobiti odraslih.

Koncept dobrobiti djeteta temelji se na četiri načela koja uključuju nediskriminaciju, opstanak i razvoj, najbolji interes djeteta te dječju perspektivu (Šućur i sur., 2015.). Kompleksno okruženje rizičnih i zaštitnih čimbenika na osobnoj i obiteljskoj razini, kao i na razini zajednice, koje se neprestano izmjenjuje, čini dječju dobrobit dinamičnom. Dinamičnost potvrđuje i razvoj različitih strategije suočavanja sa siromaštvom te činjenica da siromaštvo ne doživljavaju jednako predškolska djeca te, primjerice, adolescenti (Šućur i sur., 2015.).

Dimenzije koje čine dobrobit djece su (Šućur i sur., 2015.) : (1) ekonomska situacija obitelji, (2), stanovanje i lokalna zajednica, (3) obrazovanje, (4) sigurnost, (5) zdravlje, (6) emocionalno blagostanje, (7) slobodne aktivnosti, (8) rizična ponašanja, (9) aktivno sudjelovanje u društvu, (10) kvaliteta odnosa s prijateljima i obitelji te (11) subjektivno dobrobit.

Primjetno je kako govorimo uglavnom o objektivnim čimbenicima dječje dobrobiti. No, najkvalitetniji uvid u učinke siromaštva na dječju dobrobit možemo ostvariti proučavajući osobno iskustvo života u siromaštvu. Same organizacije za djecu naglašavaju važnost uvažavanja dječje perspektive u tumačenju i produbljivanju problematike dječjeg siromaštva. Subjektivnu dobrobit čine procjene pojedinca o vlastitom životu, ukupnost ugodnih i neugodnih emocija te općenito zadovoljstvo životom (Diener, 1984., prema Ajduković i sur., 2020.). Sveukupnost samoprocjena i emocija možemo sistematizirati u osam područja; dom i ljudi s kojima žive, novac i stvari koje

imaju, područje u kojem žive, slobodno vrijeme škola, zdravlje, odnosi s prijateljima i drugim bliskim osobama, upravljanje vremenom i slika o sebi.

Subjektivnu dobrobit promatramo kao izdvojenu dimenziju dječje dobrobiti koja je vrijednosno obojana socio-kulturnim kontekstom područja u kojem dijete živi (UNICEF, 2013., prema Ajduković i sur., 2020).

Tako je 2017. godine provedeno prvo kvalitativno istraživanje o učinku siromaštva na dobrobit djece iz perspektive same djece (Kletečki Radović i sur., 2017.). Strukturirani razgovori u fokusnim grupama pratili su četiri tematske cjeline; ekonomska kriza, dobrobit djece i mladih u kontekstu siromaštva, socijalna podrška djeci i mladima koji žive u uvjetima siromaštva te mogućnost ublažavanja učinaka siromaštva iz perspektive djece. U kontekstu učinka ekonomske krize na život obitelji, mladi prvenstveno navode nisku razinu ekonomskih mogućnosti koja se očituje u nekvalitetnoj prehrani, nepriušivosti nove odjeće i obuće, te u općenitom padu životnog standarda (Kletečki Radović i sur., 2017.). No, vrlo je bitno spomenuti da djeca, čije su osnovne životne potrebe podmirene i ne žive u siromaštvu, iskazuju također zabrinutost za ekonomsku situaciju obitelji te uviđaju ekonomski stres roditelja (Ajduković i sur., 2020.). Djeca osvještavaju teškoće obitelji u podmirivanju potreba pri čemu djeca najmlađe dobne skupine iskazuju najveću zabrinutost financijskom situacijom obitelji.

Ekonomska kriza imala je negativni učinak na mentalno i fizičko zdravlje roditelja. Mladi uviđaju da je zdravstveno stanje njihovih roditelja narušeno, pri čemu navode da je upravo ekonomski stres jedan od uzroka narušenog tjelesnog i mentalnog zdravlja (Kletečki Radović i sur., 2017.). Narušeno zdravlje roditelja svakako je jedan od faktora koji povećava rizik od dječjeg siromaštva zato što otežava pronalazak posla, zadržavanje posla te općenito ekonomsku brigu o obitelji.

Stručnjaci u sustavu također prepoznaju emocionalne i mentalne teškoće roditelja koje ih priječe u adekvatnom roditeljstvu i povećavaju rizik od ugrožavanja dobrobiti djeteta (Ajduković i sur., 2017.). Povezano s tim, mladi, s ciljem ublažavanja obiteljskih ekonomskih teškoća, upisuju trogodišnja

zanimanja s plaćenim praksama vodeći računa o prostornoj pristupačnosti te vrlo rano postaju dio tržišta rada.

Možemo li ovdje govoriti o svojevrsnoj žrtvi djece u osiguravanju vlastite dobrobiti i dobrobiti obitelji? Ako da, promatramo li ekonomski stres, vidljiv kroz narušeno tjelesno i mentalno zdravlje, kao jedan od motivatora ranog zarađivanja i brige za obitelj?

Posebice je važno promotriti poveznicu ekonomskog pritiska i subjektivne dobrobiti djeteta koja nam omogućuje cjelovit uvid u dječje blagostanje. Dječja percepcija ekonomskog pritiska roditelja negativno je povezana s dječjom nadom, samopoštovanjem i zadovoljstvom životom (Merkaš, 2019.). Ekonomski pritisak doprinosi razvoju depresivnog raspoloženja i nižim razinama nade kod majki, što pak neizravno utječe na djecu kroz njihove roditeljske postupke (Mistry i sur., 2008., prema Merkaš, 2019.).

Viša razina doživljenog ekonomskog pritiska u djece, povezana je s nižom razinom nade što može, u konačnici, stvoriti određene teškoće u postavljanju životnih ciljeva te planiranju budućnosti. Viša razina doživljenog ekonomskog pritiska u djece podrazumijeva, također niže razine samopouzdanja (Merkaš, 2019.). Nisko samopouzdanje i samopoštovanje te osjećaj osobne nesigurnosti, promatramo kao izvjesnu emocionalnu posljedicu siromaštva (Šućur i sur., 2015.). Isto tako, djeca koja doživljavaju višu razinu ekonomskog pritiska u obitelji, procjenjuju kvalitetu vlastitog života nižom.

U kontekstu kvalitete odnosa s roditeljima kao dimenzije dobrobiti djeteta, stručnjaci iz sustava navode da su odnosi, uslijed ekonomske krize, narušeni (Ajduković i sur., 2019.). Pri tome, razvidno je obiteljsko nasilje među supružnicima, koje se često odvija u prisutnosti djece. Takvi bračni odnosi povećavaju rizik razvoda braka i nastanak jednoroditeljskih obitelji koje su u povećanom riziku od siromaštva.

U skladu s postavkama modela obiteljskog ekonomskog stresa, bračni sukobi izravno doprinose razvoju sukoba između roditelja i djeteta, posebice u trenutku postavljanja zahtjeva za podmirivanjem specifičnih potreba na koji roditelj ne može odgovoriti (Conger i Elder, 1994.). Tako su roditelji potvrdili da imaju poteškoće u pokrivanju troškova maturalaca, davanju mjesečnog

džeparca, kupnji mobitela, izjavivši, primjerice, „*Njegovi u razredu imaju onaj iPhone za 8 – 9 tisuća kuna, a on nema ni džeparac*“ (Družić Ljubotina i sur., 2017.: 254). Ovdje nam se, nedvojbeno, nameće pitanje problematike odnosa s vršnjacima čiji su roditelji kadra omogućiti najnovije modele odjeće i obuće, putovanja te mobitele svojoj djeci. Socijalne usporedbe, svojstvene za adolescente, mogu u takvim okolnostima, dovesti do narušene slike o sebi, pada samopouzdanja i problema u socijalnim odnosima.

Roditelji navode da ih djeca „...*ne razumiju, osuđuju ih stalno. Govore da smo mi krivi*“, pitajući ih „*A što si me rodila kad mi ne možeš priuštiti?*“ (Družić Ljubotina i sur., 2017.: 254)

Stručnjaci, govoreći o narušenoj obiteljskoj dinamici, navode da „*djeca izrastaju u nervozi, u stresu, u vikanju, u svađi koja ne prestaje...*“ te da takvi narušeni obiteljski odnosi, na svim razinama, negativno utječu na dječji razvoj (Ajduković i sur., 2019.: 285). Uz to, pokazalo se da su stanja poput bespomoćnosti, zabrinutosti i neizvjesnosti, koja se učestalo javljaju uz ekonomske teškoće, povezane s učestalosti tjelesnog kažnjavanja djece kod majki i kod očeva (Pećnik i Tokić, 2011., prema Rajter, 2013.). Primanje zajamčene minimalne naknade također je jedan od prediktora tjelesnog zlostavljanja djeteta (Brown i sur., 1998., prema Rajter, 2013.).

U prilog tome govori i epigenetika, područje molekularne biologije i novi način istraživanja socijalnih odnosa u socijalnom radu, prema kojoj čovjek u sebi objedinjuje kulturu, prirodu, gene i utjecaje iz okoline (Ajduković i sur., 2019.). Prema postavkama epigenetike, različiti utjecaji iz okoline mogu promijeniti aktivnost gena. Tako epigenetika potvrđuje da siromaštvo ili ekonomske teškoće, koje promatramo kao negativne učinke iz okoline, mijenjaju aktivnost gena u pojedincu te tako narušuju socijalne odnose između roditelja i djeteta, iako je razvijena privrženost i bliskost u ranom djetinjstvu. No, samo siromaštvo i ekonomske teškoće ne smijemo promatrati kao izolirane prediktore teškoća u socijalnim odnosima i prilagodbi djeteta. Naprotiv, pokazalo se da su majčina toplina, poticanje aktivnosti u djetetovom okružju, pa i temperament djeteta ključni čimbenici u nadjačavanju negativnih učinaka života u siromaštvu (Šućur i sur., 2015.). Otpornost može kroz svoje procese

komunikacije, modela organizacije i sustava vjerovanja uvelike olakšati suočavanje s krizom i njezino razrješavanje (Walsh, 2006., prema Berc 2012.). Razvoj obiteljske kohezivnosti te uspješna komunikacija između članova obitelji, nasuprot bračnim sukobima, vode pozitivnoj prilagodbi usprkos postojanju rizika (Šućur i sur., 2015.).

Moos i Moos (2002., prema Wagner Jakab, 2008.) govore o takozvanoj obiteljskoj klimi koja može ublažiti djelovanje stresora te imati zaštitnički učinak na dobrobit članova obitelji. Obiteljsku klimu promatramo kao niz faktora koji čine osobine svakog člana obitelji i njegove vještine nošenja s problemom te dobro opće funkcioniranje osobe, što, u konačnici, čini obiteljske interakcije kvalitetnima. Zato, ukoliko u obitelji prevladava kohezivnost, potiče se akademska motivacija, njeguje se intelektualni razvoj djeteta te članovi uživaju socijalnu podršku u zajednici, učinak stresora može biti minoran.

Imajući na umu gospodarsko stanje u svijetu te uvjete sve težeg održavanja životnog standarda u obitelji, pravo je pitanje kako aktualne krize utječu na dječju dobrobit. Je li ekonomski stres roditelja bio izraženiji u doba pandemije i rezultirao češćim nasiljem u obitelji? Kakvi su uopće kapaciteti obitelji za suočavanje s aktualnim krizama, ali i onim budućim? U medijima se najavljuje uvođenje nove valute u platni promet, koje će dodatno otežati raspolaganje obiteljskim kućnim budžetom.

Ako da, kako znanost i praksa socijalnog rada mogu ublažiti učinke budućeg ekonomskog stresa? Pritom, na socijalni rad ne smijemo gledati kao na puku praksu dodjele socijalnih prava sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi, nego kao na aktivističku profesiju koja će svojim intervencijama i kreiranjem socijalnih politika zaista ublažiti posljedice koje siromaštvo nosi.

7. Strateški dokumenti namijenjeni unapređenju dječje dobrobiti

Usljed krize, Hrvatska, kao ni brojne druge države, nisu djelotvorno odgovarale na nastale zahtjeve u zaštiti dječje dobrobiti te su sredstva uglavnom usmjerava u područje zaštite od nezaposlenosti (Šućur i sur., 2015). Tako su izostali socijalni transferi koji su ključni u osiguravanju materijalnog blagostanja obitelji. No, bitno je znati da brojne obitelji svakako ne ostvaruju socijalne transfere zbog niskih cenzusa što onemogućuje fundamentalnu socijalnu zaštitu obitelji s djecom (Bežovan i sur., 2019).

Za novo programsko razdoblje, 2021.-2027., donijet je novi strateški dokument pod nazivom Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Dokument slijedi Strategiju Europske unije o pravima djeteta, EU Agendu za prava djece te Strategiju Vijeća Europe za prava djeteta 2016.-2021..

Shodno tome, jedan od posebnih ciljeva Nacionalnog plana borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2021.) je prevencija i smanjenje dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti. Ovim se ciljem želi smanjiti stopa teške materijalne deprivacije djece od 0 do 17 godina te stopa rizika od siromaštva djece od 0 do 17 godina.

Mjere kojima se navedeni cilj želi postići su uvođenje besplatnih školskih obroka za djecu koja žive u siromaštvu ili u riziku od siromaštva i/ili socijalnoj isključenosti, povećanje dostupnosti odgoja i obrazovanja, poboljšanje integriranog pristupa skrbi za djecu te poboljšanje besplatnih programa za socijalno uključivanje djece i njihovih obitelji (Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2021.)

Aktualan je i dokument Ujedinjenih pod nazivom „Mijenjamo svoj svijet: Agenda za održivi razvoj do 2030.“ sa 17 ambicioznih ciljeva, od kojih je prvi iskorijeniti siromaštvo. Zadano je da će se, do 2030. godine, smanjiti najmanje za polovicu udio žena, muškaraca i djece svih dobnih skupina koja žive u siromaštvu.

Pod okriljem Europskog parlamenta i Europske komisije, pokrenuta je inicijativa Jamstvo za svako dijete s ciljem smanjenja siromaštva i socijalne

isključenosti djece te prekida međugeneracijskog prijenosa siromaštva. (UNICEF, 2020.). Republika Hrvatska jedna je od sedam europskih zemalja, koja će u okviru inicijative, unaprijediti usluge ranih intervencija u djetinjstvu u slučaju teškoća u razvoju, učiniti socijalne usluge i programe za roditelje i obitelji dostupnijima te razviti inkluzivni predškolski odgoj i obrazovanje. Zbog visokog postotka djece koja žive u nepovoljnom području, za implementaciju ove inicijative odabrana je Međimurska županija koja je omogućila čak 11 implementacijskih partnera za ovaj projekt (UNICEF, 2020.).

Nadalje, Akcijski plan za provedbu europskog stupa socijalnih prava nastoji EU učiniti pravednom, uključivom i punom mogućnosti za svakog pojedinca (EU, 2022.). Povezano s time, cilj je Europske unije do 2030. godine izbaviti najmanje 15 milijuna ljudi iz siromaštva i socijalne isključenosti. Akcijski se plan vodi načelima jednakih mogućnosti i prava pristupa tržištu rada, pravednosti uvjeta rada te socijalne zaštite i uključenosti (EU, 2022.).

Prodoranjem posljedica aktualnih kriza u živote mnogih obitelji, rast će pritisak za izvjesnim socijalnim inovacijama u zaštiti djece i njihovih obitelji. Vladajuće strukture bit će primorane na stratešku borbu protiv siromaštva s ciljem prevencije svih negativnih i odgodnih učinaka koje život u siromaštvu nosi. Takav je obrambeni pristup u interesu djeteta, njegove obitelji, ali i dugoročno, u interesu cjelokupnog društva. Prekidanjem međugeneracijskog prijenosa rizika siromaštva stvorit ćemo uvjete za razvoj potencijala svakog djeteta te bolje životne šanse u odrasloj dobi (UNICEF, 2020.).

8. Zaključak

Uslijed gospodarske krize 2008. godine te razvidnim promjenama u strukturi i opsegu siromaštva, u hrvatskim se znanstvenim krugovima započinje istraživati fenomen novog siromaštva. Posljednjih je godina životni standard obitelji dodatno opterećen ekonomskim kolapsom uzrokovanog pandemijom COVID-a 19, naglom inflacijom uslijed rata u Ukrajini, a na dodatni rast cijena moglo bi utjecati i uvođenje eura u platni promet Republike Hrvatske.

Financijska zaduženost i neizvjesnost kao i nezaposlenost mladih roditelja promatramo kao izvjesne ekonomske teškoće u obitelji koje, kroz ekonomski stres, narušavaju dobrobit cijele obitelji. Ekonomskom stresu svjedoče i djeca u bogatijim zajednicama koja, usprkos podmirenim osnovnim potrebama, uviđaju financijsku brigu svojih roditelja te i sami iskazuju zabrinutost za financijsko stanje obitelji (OECD, 2018.).

Model obiteljskog stresa, koji nabolje opisuje poveznicu između ekonomskog stresa i teškoća u prilagodbi djeteta, zanemaruje važnost drugih vrsta stresora, ali i obiteljskih snaga i procesa koji omogućuju obitelji uspješno suočavanje s krizom. Isto tako, zanemaren je i faktor formalne i neformalne podrške koji je ključan u ublažavanju učinaka ekonomskog stresa. Osim podrške, dobra obiteljska klima i kohezivnost osiguravaju dobre razvojne ishode djeteta usprkos postojanju rizika.

Razvoj otpornosti pojedinca i obitelji kao sustava, ključan je način suočavanja sa nadolazećim zahtjevima i izazovima koje globalni procesi nose.

9. Popis literature

1. Ajduković M., Matančević, J. i Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 277-308.
2. Ajduković M., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Vejmelka L. (2020). Subjektivna dobrobit djece. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
3. Ajduković M., Rajter M. i Rezo I. (2019). Obiteljski odnosi i roditeljstvo u obiteljima različitog prihoda: kako je život u visokom riziku od siromaštva povezan s funkcioniranjem obitelji adolescenata?. *Revija za socijalnu politiku*, 26(1), 69-95.
4. Anđelinović, M., Vrselja I. i Merkaš M. (2017). Uloga depresivnosti roditelja i roditeljske samoefikasnosti u povezanosti ekonomske prilagodbe i depresivnosti adolescenata. *Psihologijske teme*, 26 (3), 627-648.
5. Bejaković, P. (2016). Osobna zaduženost u Europskoj uniji kao odrednica socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 137-154.
6. Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 145-167.
7. Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T. & Zrinščak, S. (2019). Socijalna politika Hrvatske, II. Izdanje. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
8. Child Mortality (2021). New York, UNICEF.
9. Conger, R. D., Ge X., Elder, G.H., Frederick O. L. and Simons R. L. (1994). Economic Stress, Coercive Family Process, and Developmental Problems of Adolescents. *Child Development*, 65(2), 541-561
10. Ćudina Obradović, M i Obradović J. (1998). Utjecaji socio-ekonomskoga položaja obitelji na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese. *Revija za sociologiju*, 29(1-2), 27-47.
11. Dobrotić, I., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M i Buković, N. (2021). Provedba dubinske analize politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj. UNICEF.

12. Družić Ljubotina O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243-276.
13. Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista „tema“ socijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), 5-29.
14. Družić Ljubotina, O. i Ljubotina D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42, 86-101.
15. Europska unija (2022). *Akcijski plan za provedbu europskog stupa socijalnih prava*. Posjećeno 27.7.2022. na mrežnoj stranici EU-a: <https://ec.europa.eu/>
16. Europski revizorski sud (2020). Borba protiv siromaštva djece – potrebno je bolje usmjeravati potporu Komisije. Dostupno na mrežnim stranicama Europskog revizorskog suda <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/child-poverty-20-2020/hr/>
17. Kletečki Radović, M. (2011). *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
18. Kletečki Radović, M., Vejmelka L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 199-242.
19. Litvinoff, S. (2006). *Plan samopouzdanja*. Zagreb: Mozaik knjiga.
20. Merkaš M. (2019). Povezanost ekonomskog pritiska iz perspektive roditelja i djece s dobrobiti djece. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 30, 405-423.
21. Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine (2021). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
22. OECD (2018). *Poor children in rich countries: why we need policy action*. Posjećeno 27.7.2022. na mrežnoj stranici OECD-a: <https://www.oecd.org>

23. Puljiz, V., Bežovan, G., Šućur, Z. & Zrinščak, S. (2005). *Socijalna politika: Povijest. Sustavi, Pojmovnik*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
24. Rajter, M. (2013). *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad djecom*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet.
25. Rezo I., Rajter, M. i Ajduković M. (2018). Doprinos modela obiteljskog stresa u objašnjenju rizika za zlostavljanje adolescenata u obitelji. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 28(4), 669-689.
26. Stropnik, N. (1994). Linija siromaštva – osnovni koncepti. *Revija za socijalnu politiku*, 1(1), 25-36.
27. Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. *Bogoslovna smotra*, 84(3), 577- 610.
28. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. i Babić, Z. (2015). Siromaštvo i dobrobit predškolske djece u Republici Hrvatskoj: Utjecaji siromaštva u ranom djetinjstvu i mjerenje dječje dobrobiti. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
29. The Impact of COVID-19 on the welfare of households with children. (2021). Washington: World Bank, UNICEF.
30. UNICEF (2020). *Jamstvo za svako dijete: Faza III — „Testiranje Jamstva za svako dijete u državama članicama EU-a“*. Posjećeno 26.7.2022. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/croatia/>
31. Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 119-128.